

N.İ. Pirogov in The Caucasus and Using Ether Anesthesia in The Military Field

Sergey Manışev^{1,a}, Kseniya Manışeva^{2,b}, *Trans:* Yusuf İslam Yılmaz^{3, c*}

¹ Primakov National Research Institute of World Economy and International Relations, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation

² Dagestan State Medical University, Dagestan, Russian Federation

³ Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Translation Article

History

Received: 12/11/2023

Accepted: 05/12/2023

ABSTRACT

The article is devoted to the jubilee of Nikolai Ivanovich Pirogov's stay in the Caucasus. Based on a wide range of literature and the first-time archival sources introduced into scientific circulation, the authors gave a brief outline of the development of anesthesia in world medical practice. The variants and cases of etheric anesthesia in the Caucasus in the field are described in detail. The article also reflects the difficulties that Nikolai Pirogov encountered when introducing etheric anesthesia into medical practice. The authors point to the criticism that sounded towards Nikolai Pirogov and his methods both from the lips of medical colleagues and ordinary military men. Particular attention is paid to innovative proposals in the field of medical care in military field conditions. One of Nikolay Pirogov's earlier notes on the organization of medical aid on the battlefield is analyzed, in which the surgeon describes a fundamentally important and new method for sorting the wounded. It was thanks to the tireless work of the great surgeon in the Caucasus that ethereal anesthesia began to be introduced throughout the Russian Empire, which greatly facilitated both the work of doctors and the fate of patients. At the same time, he points out those restrictions, which, according to N. İ. Pirogov had to be observed during the application of anesthesia in the military field: this is a closer monitoring of patients, as well as the uninterrupted supply of medical services to medicines. The result of N. İ. Pirogov in the Caucasus was the lifting of restrictions on the use of inhalation anesthesia in Russia.

Keywords: Caucasus, anesthesia, history of medicine, N. İ. Pirogov

N. İ. Pirogov Kafkasya'da ve Eter Anestezisinin Askerî Saha Koşullarında Kullanımı*

ÖZ

Makale, Nikolay İvanoviç Pirogov tarafından eter anestezisinin kullanılmasının 170. yıldönümüne adanmıştır. Yazarlar, ilk kez bilimsel dolaşıma giren çok çeşitli literatür ve arşiv kaynaklarına dayanarak, dünya tıp pratiğinde anestezinin gelişiminin kısa bir çerçevesini çizmektedir. Eter anestezisinin Kafkasya'da saha koşullarında uygulanma biçimleri ve örnekleri ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Makale ayrıca N. İ. Pirogov'un eter anestezisini tıbbi uygulamaya sokarken karşılaştığı zorlukları da aktarmaktadır. Yazarlar hem tıp mensuplarının hem de ordunun eter kullanımına karşı eleştirel tutumlarından bahsetmektedir. Askerî saha koşullarında tıbbi bakım alanındaki yenilikçi fikirlere özellikle dikkat çekilmektedir. N. İ. Pirogov'un savaş alanında tıbbi bakım organizasyonunun özelliklerine ilişkin ilk notlarından biri analiz edilirken, cerrahın yaralıları sınıflandırmak için temelde önemli ve yeni bir metodu tarif edilmektedir. Cerrahın Kafkasya'daki yorulmak bilmez çalışmaları sayesinde Rus Çarlığı'nın her yerinde eter anestezisi uygulanmaya başlanmış ve bu da hem doktorların işini hem de hastaların kaderini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda, Pirogov'un askerî alanda anestezi kullanımı sırasında uyulması gereken kısıtlamalar olduğuna inandığına dikkat çekilmektedir. Bu durum, hastaların daha yakından gözlemlenmesi ve tıbbi hizmete kesintisiz ilaç tedarik edilmesidir. Pirogov'un Kafkasya'daki çabalarının ve faaliyetlerinin neticesinde Rusya'da solunum anestezisinin kullanımı üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Anestezi, Tıp Tarihi, N. İ. Pirogov

Süreç

Geliş: 12/11/2023

Kabul: 05/12/2023

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a msergey1990@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-5276-7743>

^b manyshevskb@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-1946-0424>

^c yusufiy88@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-1628-5907>

2017 yılında, askerî saha cerrahisinin kurucusu N. İ. Pirogov'un Dağıstan'ın Salta aulunda¹ eter anestezisi kullanarak gerçekleştirdiği ve zamanının tıp biliminin gelişimi üzerinde büyük etkisi olan ameliyatların üzerinden 170 yıl geçti. 7 Haziran 1847'de Çar I. Nikola'nın emriyle N. İ. Pirogov "Kafkasya bölgesi doktorlarına cerrahi operasyonlarda eter kullanımının yollarını göstermek için Kafkasya'ya gönderildi." (Geseleviç, 1976: 93).

Daha 18. yüzyılda, tarihin önceki dönemlerinde kullanılan anestezi yöntemlerinin istenen etkiyi yaratmadığı açıkça anlaşılmıştır. Bu dönemde yapılan gözlemlerin birçoğu -genç Michael Faraday'ın 1818'de yayımlanan ve sülfürik eter buharının solunmasının etkilerini anlattığı raporunda olduğu gibi- bilim tarafından sahiplenilmeden kaldı. Böylece, solunum [inhalasyon] anestezisi konusunda bilimde devrim niteliğinde keşifler yapılmış ve bu keşifler birkaç 10 yıl içinde tıbbi uygulamada sağlam bir yer bulmuştur.

1840'ların ortalarında, kimya endüstrisinin gelişmesiyle birlikte, eter ve kloroform anestezisinin tıbbi uygulamaya nihai olarak girmesi için zemin hazırlanmış oldu. Eter anestezisinin resmi keşif tarihi, William Morton'un Boston kliniğinde anestezi altında halka açık ilk ameliyatı gerçekleştirdiği 16 Ekim 1846 olarak kabul edilir (Yudin, 1960: 550).² Böylece cerrahideki en önemli sorunlardan biri olan anestezi sorunu çözülmüş oldu, çünkü bundan önce hastalar genellikle ameliyat sırasında ağrı şokundan ölüyordu. Buna ek olarak, hasta hareketsiz hale getirildiği için tamamen teknik olarak cerrahi operasyonların gerçekleştirilmesi daha kolay hale geldi.

Amerika'daki başarılı deneyimin ardından, tıp için devrim niteliğindeki gelişmenin haberi hızla dünyaya yayıldı. N. İ. Pirogov eter anestezi altında ilk ameliyatını 14 şubat 1847'de gerçekleştirdi ve İkinci Ordu Hastanesinde 35 yaşındaki bir kadın hastanın meme bezini çıkardı. Daha sonra aynı yılın mart ayının ortasına kadar bir dizi ameliyatın yanı sıra hayvanlar üzerinde intravenöz ve intra-arteriyel yollarla narkotik madde enjeksiyonu deneyleri yaptı (Geseleviç, 1976: 33-34).

Kafkasyalı doktorlar da küresel trendlerin gerisinde kalmıyordu. Daha 1847'nin başlarında, Tiflis Askerî Hastanesinde eter anestezisi altında ilk ameliyatlar gerçekleştirildi, ancak hastanede eter buharının solunması için özel bir aparat bulunmadığından başarısız oldular. Ancak Nisan 1847'de, N. İ. Pirogov'un ameliyatlarından etkilenen Kafkasya Askerî Valisi Prens M. S. Vorontsov'un oğlu Kamer-yunker³ S. M. Vorontsov, şehre eter solumak için bir aparat getirdi.

Kafkasya'da eter anestezisi kullanılarak yapılan ilk başarılı ameliyatlar 17 ve 19 Nisan 1847 tarihlerinde başhekim yardımcılardan tıp ve cerrahi doktoru Y.İ. Pribil tarafından yapıldı (Kavkaz, 1847: 75). Yakov Pribil, Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu, Tiflis Sağlık Kurulu Müfettişi İvan Pribil'in oğluydu. O zamana kadar

Kafkasya'da 12 yıl görev yapmış ve düzenli olarak askerî hareketlere katılmıştı. Dahası, Tiflis Askerî Hastanesinde 10 yıldan fazla çalışmış, bölgedeki diğer hastanelerde de görevlendirilmışti ve buralarda yapılan ameliyatların niteliğini çok iyi biliyordu, ayrıca eter anestezisinin sadece hastaların durumunu değil, doktorların işini de kolaylaştırdığını açıkça anlamıştı (RGVIA, F. 879. Op. 2. D. 154. L. 7 ob. - 8 ob).

Hastaların zehirlenmesinden korkan İçişleri Bakanı L. A. Perovski, 15 Mart'ta bir emir yayınlayarak Rusya Çarlığı'nda eter anestezisinin kullanımına kısıtlamalar getirdi: artık özel muayenehanelerde kullanım olasılığı neredeyse ortadan kalkmıştı (Geseleviç, 1976: 34) ve bu da elbette eterin tıbbi uygulamaya girmesini yavaşlatabilirdi. Eter anestezisinin güvenliğini ve yaygın olarak kullanılmasının gerekliliğini kanıtlamaya çalışan N. İ. Pirogov, Tıp ve Cerrahi Akademisi asistanı P. Y. Nemmert ve İkinci Ordu Klinik Hastanesinden bir sağlık görevlisi olan İ. Kalaşnikov eşliğinde eter anestezisinin en çok talep gördüğu Kafkasya'daki aktif orduya katılmak üzere Petersburg'dan ayrıldı.

Pirogov'un Dağıstan'a giden yolu Stavropol, Pyatigorsk ve Mozdok üzerinden geçiyordu. Bilhassa cerrahın gelişi için Stavropol sağlık kurulu, devlet eczanesine Kuzey Kafkasya'daki askerî hastanelere gönderilmek üzere 40 pound⁴ yüksek kaliteli sülfürik eter hazırlamasını emretti. Ancak bu eterin kalitesi, yüksek oranda alkol içerdiğinden ve hastaları sakinleştirmek için daha "saf" benzerlerinden daha fazla miktarda solüsyon kullanmak gerektiğinden, arzulan bir şey değildi (Pirogov, 1849: 22).

N. İ. Pirogov Pyatigorsk'ta yaklaşık iki hafta kaldı; o dönemde Kafkasya standartlarına göre oldukça büyük olan hastanede yaklaşık 1.200 hasta vardı. Burada eter anestezisi kullanarak bir dizi tanıtım ameliyatı gerçekleştirdi (Pirogov, 1849: II-III). N. İ. Pirogov ve arkadaşları Pyatigorsk'tan Kızılyar'a, oradan da Temirhanşura'ya gittiler. Sağlıkçılar, Temirhanşura'dan da at sırtında 22 Temmuz 1847'de vardıkları Turçidağ'daki ordugaha gittiler (RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 177).

Bu sırada, Gergebil aulunu ele geçirmeye yönelik başarısız bir girişimin sonrasında, Rus birlikleri Salta aulunu kuşatmaktaydı. Çağdaşlarının N. İ. Pirogov'un Dağıstan'da kaldığı döneme ilişkin tanıklıkları az sayıda ve bölük pörçüktür. General N. V. İsakov şöyle hatırlıyor: "N. İ. Pirogov, gerçekten kötü şifacılarımız olup olmadığından emin olmak için bize geldi ve geldiği gün yakacak odunla birlikte yaralı bir subay getirilmışti. Doğal olarak Pirogov pansuman yapmaya gitti. Hepimiz bir ameliyat sırasında uyutmak için eterin ilk kez kullanılışını izlemek için koşturduk; zavallı Novoselov'a (daha sonra Tsarskoe Selo'da Platz-major⁵ oldu) maske takılıp eterle uyutulurken kimi elinden, kimi ayağından tuttu. Sonra Pirogov ve yardımcısı, küçük ama çok yetenekli bir cerrah olan Nemmert, omuzda bir kesik açtılar, Pirogov uzun süre mermiyi aradı, omzun arkasında bir kesik daha açtı, her iki eliyle de aradı, uzun süre soğukkanlılıkla atardamarları

bağladı, kanlar içinde kaldı, ama bize merminin şimdi bulunamayacağını ve muhtemelen kendiliğinden çıkacağını açıkladı.” (Isakov, 1917: 335).

N. İ. Pirogov’un ordugâha gelişiyle birlikte tıbbi bakım organizasyonu önemli ölçüde değiştirildi. Öncelikle, yaralılar artık Gazi Kumuk ve Temirhanşura’daki hastanelere gönderilmiyor, doğrudan müfreze revirinde ilk yardım alıyor ve ancak bundan sonra Kafkasya’da ilk kez kullanılan Cezayir sedyeleriyle yataklı tıbbi tesislere naklediliyorlardı (Pirogov, 1847: 2).

N. İ. Pirogov’un ameliyatları gerçekleştirdiği müfreze reviri, başkomutanın karargâhının yakınında bulunuyordu. Bu revirin durumu arzulan bir durumda değildi: sazdan çatılı birkaç kulübeden oluşuyordu; yatakların yerini taştan yapılmış ve üzeri samanla örtülmüş sıralar almıştı. Burada ameliyatlar ve pansumanlar yapılıyordu ve yaralıların en kalabalık olduğu günlerde samanlar uzun süre değiştirilemiyordu. N. İ. Pirogov, “Kulübelerin sürekli havalandırılmasına ve ayakta durabilen tüm hastaları iyi havalarda açık havada oturmaya zorlamamıza rağmen, bir süre sonra ve bu kulübelerde yaralıların birikmesiyle, iltihaplı yaraları olan hastalarla dolu büyük hastanelerde görülen fenomenleri tespit etmekte gecikmedik.” diye yazmıştır (Pirogov, 1849: 12).

Kuşatma sırasında yaralıların yoğun olarak gelişi birliklerin faaliyetleriyle ilgiliydi ve ağustos sonu ile eylül ayının ilk yarısında meydana gelmişti. Saldırıların en yoğun olduğu 9-14 Eylül tarihleri arasında revirde yeterli yer yoktu ve yaralılar basit asker çadırlarına yerleştirilmişti. N. İ. Pirogov şöyle yazmıştı: “Günde 12 saatten fazla pansuman ve ameliyatla uğraştığımızda tüm yaralıları muayene etmeye ancak zamanımız oluyordu.” (Pirogov, 1847: 10).

Kuşatma sırasında eter anestezi kullanılarak kırk yedisi bizzat N. İ. Pirogov tarafından, otuz beşi Doktor P. Y. Nemert tarafından, beşi yardımcı Doktor Duşinski tarafından ve on üçü de alay ve tabur doktorları tarafından yüz ameliyat gerçekleştirildi. Sadece bir yaralı anestezi kullanımına karşı çıkmıştır (Pirogov, 1847:1,2,6).

Salta aulu yakınlarındaki kampta iki doktor karşı karşıya gelmişti: N. İ. Pirogov ve M. S. Vorontsov’un kişisel doktoru ve Kafkasya’daki sivil idarenin sağlık yöneticisi E. S. Andreevski. E. S. Andreevski notlarında ironi yapmadan şunları belirtmiştir: “Pirogov, eteriyle tüm kampı kokutmuş, herkesi hayrete düşürmüş, Çoh yakınlarında yaralanan Novoselov’u bilinçsiz bir hale getirip, uzun ve tamamen yararsız bir ameliyat sırasında korkunç bir şekilde kükreyip çırpınmıştır, bu durum ancak birkaç yıl sonra St. Petersburg’da İ. V. Buyalski tarafından düzeltilmiştir (Pirogov’un bulamadığı kurşunu bulmuştur).” E. S. Andreevski eter kullanımının yararlarını kabul etmiş, ancak hemen ardından “ordugahta, düşman ateşi altında, yağmur ve soğuğa karşı giyecek hiçbir şey yokken Pirogov tarafından icat edilen yöntemle göre eter kullanmaktan daha aptalca bir şey düşünülemez” demiştir. (İz Arhiva K. E. Andreevskogo, 1913: 61).

Ünlü cerrahın ordugaha gelişi, M. S. Vorontsov’un göz hastalığına yakalanmasıyla aynı zamana denk geldi ve bu nedenle birliklerin aula saldırısında yer alamadı. N. İ. Pirogov 3 Eylül’de komutana göz hastalığı hakkında konsültasyon yapmış ve iki gün sonra neredeyse tamamen görme kaybıyla sonuçlanan başarısız bir ameliyat gerçekleştirmişti (RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 192; İnsarskiy, 1898: 202). Bundan sonra N. İ. Pirogov, yaralıların gönderildiği revirleri teftiş etme bahanesiyle birkaç günlüğüne buradan ayrıldı. İki doktor şüphesiz M. S. Vorontsov’un tedavi yöntemleri konusunda fikir birliği içinde değildi ve N. İ. Pirogov’un ayrılmasından sonra tüm sorumluluk E. S. Andreevski’nin omuzlarına yüklendi (Nikolai, 1891: 148; Rhineland, 1990: 188).

Komutanın büyük güvenini kazanan E. S. Andreevski ile Kafkasya’ya sadece birkaç aylığına gelen N. İ. Pirogov arasındaki gergin ilişkiler, askerlerin ve subayların Pirogov’un önerdiği cerrahi yöntemlere karşı tutumunu da etkiledi. Alt rütbeliler arasında cerrahın operasyonları gerçek bir dehşete neden oldu ve hatta “bizimkiler yabancılar gibi katliam yaptı” şeklinde bir söylem bile ortaya çıktı. (Gralewski, 1877: 275).

N. İ. Pirogov’un ordugahta yaptığı işlerden tüm subaylar memnun değildi. Salta aulunun kuşatılması sırasında gerçekleştirdiği operasyonlar arasında en ünlüsü, 7 Ağustos’ta Greben Kazak Alayından bir yüzbaşı olan Knez Y. Gagarin’in sağ uyluğunun kesilmesi idi (RGIA, F. 932. Op. 1. D. 74. L. 1). Bundan sonra subaylar “istemsizce de olsa bunun çok hızlı olup olmadığını ve böyle bir durumda Pirogov’dan uzak durmayı düşünmeye başladılar.” (Isakov, 1917: 50). Ancak prens iyileşti ve kırkıncı günde Temirhanşura Hastanesine gönderildi (Pirogov, 1847: 42-43). Ancak yine de N. İ. Pirogov’un amputasyonu gerçekleştirme kararlılığı aslında subayları korkutmuştu, çünkü daha önce modern tıp bu tür yaraları ihtiyatlı bir şekilde tedavi etmeyi öneriyordu.

Salta aulunu işgal ettikten sonra M. S. Vorontsov, aulu savunan yerlilere de tıbbi yardım sağlama emri verdi (RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 2207. L. 201 ob.). N. İ. Pirogov’un kendisi “altı kez Müslümanların, üç kez barışçıların ve üç kez de düşman müritlerinin üzerinde cerrahi tedavi uyguladık” diye yazmıştır (Pirogov, 1849 22). Dağlılar bu asil jesti neredeyse yarım asır sonra hatırlamışlardır. 1895 yılında dağlarda seyahat eden General M. Alihanov, 1847 yılında kuşatılanlar arasında bulunan Kapuçi aulundan Çulharalı Ömer adlı birinin anılarını şöyle kaydetmiştir: “(Kuşatma sırasında) tabii ki aulun yıkıntıları arasında kaldım ve diğer yaralılarla birlikte Ruslar tarafından yarı canlı olarak yakalandım. Bu şekilde esir düştükten sonra Şurin Hastanesine götürüldüm, burada birkaç ay yattım ve iyileştikimde dağlara geri kaçtım.” (Alihanov, 2005: 86).

N. İ. Pirogov, yaralılara gerekli tıbbi yardımı uyguladıktan sonra, 24 Eylül’de M. S. Vorontsov’un müfrezesiyle birlikte 27’sinde vardığı Temirhanşura’ya doğru yola çıktı. (RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 193). Ve 2 Ekim’de Temirhanşura’dan ayrılarak Kuba, Bakü ve

şamahı üzerinden Tiflis'e gitti ve burada askerı hastanede on beş tanıtım ameliyatı gerçekleştirdi. Cerrah, Gürcistan Askeri Yolunun devamında Vladikafkas, Yekaterinodar, Stavropol, Pronyı Okop Kalesi, Fanagoriya ve daha sonra Ker ve Odessa zerinden St. Petersburg'a gitti.

N. İ. Pirogov'un Salta aulu kuşatılması sırasındaki çabaları karşılıksız kalmadı. 12 Ekim 1847'de askerı departmanın en yüksek emriyle tam devlet müşavirliğine terfi ettirildi (Kavkaz, 1847: 185).

N. İ. Pirogov'un Kafkasya'dan döndükten sonraki ilk icraatı "O Neobhodimosti Nekotorih İzmeneniy Po Vraebnoy asti Na Kavkaze [Kafkasya'daki Tıp Bakımından Bazı Değişikliklerin Gerekliliği zerine]" notu oldu. Bu notta şunları yazıyordu: "Kafkasya'daki hastanelerini ziyaret ettikten, bu bölgedeki askerı doktorların yaşantısını tanıdıktan ve Salta aulu kuşatmasında aktif bir mfrezede bulunduktan sonra, hem savaş alanında kullanılan tıbbi yöntemlerde hem de askerı doktorların yaşamlarında bazı değişikliklerin gerekliliğine ikna oldum." (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 2.)

Burada N. İ. Pirogov, kendi görüşüne göre iyileştirilmesi gereken bir dizi noktanın ana hatlarını çizdi. N. İ. Pirogov, doktorların yaralıları doğrudan savaş alanında değil, bu amaç in uygun koşulların yaratılması gereken sargı istasyonunda yardım sağlaması gerektiği görüşünü dile getirmiştir.

Ayrıca, cerrah yaralıların tedavisindeki ana safhaları formüle etmiştir. Savaş alanına en yakın pansuman istasyonları ilk müdahaleyi yapacaktı ve bu sorumluluk sağlık görevlilerine verilmişti. N. İ. Pirogov'a göre, yaralıların pansumanında bir sistem ve düzen oluşturmak gerekiyordu, böylelikle daha önce ilk müdahalesi yapılmış olanlar, pansuman istasyonuna daha sonra getirilen ve hala tıbbi yardım bekleyenlerle karışmayacaktı. Ana pansuman istasyonunda doktorların kurşun çıkarma, amputasyon ve damar bağlama gibi karmaşık cerrahi operasyonlar gerçekleştirmesi gerekiyordu (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 4).⁶

Ayrıca N. İ. Pirogov, Salta aulunun kuşatılmasında olduğu gibi, ana sargı istasyonunun liderliğini alay doktorlarından birine değil tümen doktoruna vermeyi önerdi. Profesre göre bu, doktorun otoritesini güçlendirmek ve dolayısıyla emirlerinin diğer tıp mensupları tarafından "ok daha önemli ve anlamlı" olarak algılanmasını sağlamak cindi (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 6.).

N. İ. Pirogov notlarında tıp sanatına özel bir önem vermektedir. Ona göre, askerı sağlık hizmetini yönetmek üzere atanan doktorların sıkı bir elemenden geçirilmesi gerekiyordu. Buna ek olarak, savaş alanında ilk ve en önemli tıbbi müdahaleyi yapacak olan yüksek nitelikli sağlık görevlilerini yetiştirmek in Kafkasya'daki şehirlerden birinde özel bir okul kurulmasını önerdi. N. İ. Pirogov'un nitelikli tıbbi personel yetiştirme ihtiyaı konusundaki fikirlerini geliştiren Kafkasya Askerı Valisi Prens M. S. Vorontsov, savaş bakanına bölgede bir tıp ve

cerrahi akademi kurulmasını önerdi. Ancak bu öneri hiçbir zaman kabul edilmedi. Bakan A. İ. ernişev ara gönderdiği yazıda şöyle diyordu: "Kafkasya'da bir tıp ve cerrahi akademisinin kurulması, yeterli sayıda iyi profesör bulmakta zorluk ekilmese bile, ki bundan da şüpheliyim, kanımca bu öneri uygulanabilir değildir ve akademinin kurulması başlangıçta büyük maliyetler gerektirecektir ki mevcut koşullar altında buna hiçbir şekilde izin verilmemelidir." (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 38).

Pirogov'un Kafkasya gezisinin ve görevin sonuçları üzerine yazdığı notun neticesinde, ordu birliklerine ve hastanelere tıbbi ekipman tedarikinde bir iyileşme oldu. Daha şubat 1848'de birliklere yaralıların taşınması in Salta aulu kuşatması sırasında denenmiş olan yeni Cezayir sedyeleri tedarik edilmiişti (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 11). Tıp departmanına ayrıca Temirhanşura ve Grozni hastanelerinin yanı sıra Kumuk Askerı-Geçici Hastanesine de cerrahi alet setleri göndermesi emredildi (RGVIA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 40).

Yukarıda incelenen notta özetlenen düşünceler, Pirogov'un 1848-1849 yıllarında Tıp ve Cerrahi Akademisi konferansı tarafından "Zapiski Po asti Vraebnih Nauk [Tıp Bilimleri zerine Notlar]" dergisinde yayınlanan "Otçet O Puteşestvii Po Kavkazu [Kafkasya'da Yapılan Bir Gezi zerine Rapor]" adlı çalışmasında geliştirilmiştir. Bu eserin yayınlanması, tıp tarihinde ve Pirogov'un biyografisinde bir dönüm noktasıydı. Pirogov in Kafkasya, Kırım seferi sırasında geliştirilen ana fikirlerin doğduğu yerdı.

Daha Aralık 1847'de, İçişleri Bakanlığı Tıp Dairesinin "eterle ilgili doğru uygulamam in tıbbi ve polisiye önlemler hakkındaki" talimatı tıp kurullarına gönderildi (TsGA RD), F. 346. Op. 1. D. 5. L. 3 - 3 ob). Ve bir yıldan kısa bir süre sonra aynı kurallar tıbbi uygulamaya giren kloroform ve aldehit in de genişletildi (TsGA RD, F. 346. Op. 1. D. 5. L. 166-166 ob).

Mart 1847'de içişleri bakanı tarafından eter kullanımına getirilen kısıtlamalar kaldırıldı. Çarlık Rusya'da çalışma izni olan tüm doktorların uygulamalarında anestezi kullanmalarına izin verildi. Aynı hak, doktorların izni ve gözetimi altında eter uygulamak zorunda olan diş hekimlerine ve ebelere de tanındı (TsGA RD, F. 346. Op. 1. D. 5. L. 5 ob). Bunda N. İ. Pirogov'un sahada da dahil olmak üzere anestezi altında ameliyatları tanıtma faaliyetleri büyük rol oynamıştır.

Biyografi yazarlarından birinin belirttiği gibi, "Pirogov'un Kafkasya'da bilim in yaptıkları, adını tıp tarihinde ve özellikle Rus tıp tarihinde ölümsüz kılmaya yeter." (Kolosov, 1907: 65). N. İ. Pirogov'un tüm önerilerinin dikkate alınmamasına ve tüm keşiflerinin hemen uygulama alanı bulmamasına rağmen, bunlar bilim adamının Kırım seferi sırasında pratikte uygulanacak olan başarıları, bulguları ve sonuları olan diğer bilimsel faaliyetlerinin temeli oldu. Ve yeni, dinamik, hızla gelişen bir tıp dalının, askerı saha cerrahisinin temelini oluşturdular.

Extended Summary

The article is devoted to the jubilee of Nikolai Ivanovich Pirogov's stay in the Caucasus. Based on a wide range of literature and the first-time archival sources introduced into scientific circulation, the authors gave a brief outline of the development of anesthesia in world medical practice. The variants and cases of etheric anesthesia in the Caucasus in the field are described in detail. The article also reflects the difficulties that Nikolai Pirogov encountered when introducing etheric anesthesia into medical practice. The authors point to the criticism that sounded towards Nikolai Pirogov and his methods both from the lips of medical colleagues and ordinary military men. Particular attention is paid to innovative proposals in the field of medical care in military field conditions. One of Nikolai Pirogov's earlier notes on the organization of medical aid on the battlefield is analyzed, in which the surgeon describes a fundamentally important and new method for sorting the wounded. It was thanks to the tireless work of the great surgeon in the Caucasus that ethereal anesthesia began to be introduced throughout the Russian Empire, which greatly facilitated both the work of doctors and the fate of patients. At the same time, he points out those restrictions, which, according to N. İ. Pirogov had to be observed during the application of anesthesia in the military field: this is a closer monitoring of patients, as well as the uninterrupted supply of medical services to medicines. The result of N. İ. Pirogov in the Caucasus was the lifting of restrictions on the use of inhalation anesthesia in Russia.

In 2017, N. İ. Prigov, the founder of military field surgery. 170 years have passed since the surgeries performed by him, using ether anesthesia in the Salta aul of Dagestan, which had a great impact on the development of medical science of his time. On June 7, 1847, by the order of Tsar Nicholas I, N. İ. Pirogov "was sent to the Caucasus to show the doctors of the Caucasus region how to use ether in surgical operations." (Geselevich, 1976: 93).

As one of his biographers stated, "What Pirogov did for science in the Caucasus is enough to make his name immortal in the history of medicine, and especially in the history of Russian medicine." (Kolosov, 1907: 65). N.İ. Despite the fact that not all of Pirogov's suggestions were taken into account and not all his discoveries found immediate application, they became the basis for the scientist's other scientific activities, the achievements of which were his findings and conclusions that were implemented in practice during the Crimean campaign. And they formed the basis of a new, dynamic, rapidly developing branch of medicine: military field surgery.

Kaynaklar

Arşiv Vesikalari

Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoricheskiy Arhiv (RGVİA)
RGVİA, F. 879. Op. 2. D. 154. L. 7 ob. - 8 ob.
RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 2.

RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 4.
RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 6.
RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 38.
RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 11.
RGVİA, F. 1. Op. 1. D. 17449. L. 40.
Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Drevnih Aktov (RGADA)
RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 177.
RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 192;
RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 2207. L. 201 ob.
RGADA, F. 1261. Op. 1. D. 41. L. 193.
Rossiyskiy Gosudarstvenniy İstoricheskiy Arhiv (RGİA)
RGİA, F. 932. Op. 1. D. 74. L. 1.
Tsentralniy Gosudarstvenniy Arhiv Respubliki Dagestan (TsGAR)
TsGAR, F. 346. Op. 1. D. 5. L. 3 - 3 ob.
TsGAR, F. 346. Op. 1. D. 5. L. 166-166 ob.
TsGAR, F. 346. Op. 1. D. 5. L. 5 ob.

Araştırma-İnceleme Eserleri

- ? (1847). Deystvie Vdihaniya Parov Sefnogo Efira, Kavkaz: Gazeta Politicheskaya i Literaturnaya, 75.
? (1847). Visoçayşie Prikazi, Kavkaz: Gazeta Politicheskaya i Literaturnaya.
? (1913). İz Arhiva K. E. Andreevskogo. Odessa: Tip. Aktsionernogo Yujno-Russkogo Obşestva Peçatnogo Dela.
Alihanov, M. (2005). V Gorah Dagestana. Putevie Vpeçatleniya İ Rasskazı Gortsev. Mahaçkala: Epoha.
Askerhanov, R. P. (red.) (1960). Oçerki Po İstorii Hirurgii V Dagestane. Mahaçkala: Dagknikoizdat.
Geseleviç, A. M. (1976). Letopis Jizni N.İ. Pirogova (1810-1881). M.: Meditsina.
Gralewski, M. (1877). Kaukaz. Wspomnienia Z Dwunastoletniej Niewoli. Lwow: Nakładem Księgarni Polskiej.
İnsarskiy, V. A. (1898). Zapiski, Russkaya Starina, 193-214.
İsakov, N. V. (1917). İz Zapisok (Prodoljenie), Russkaya Starina, 46-62.
İsakov, N. V. (1917). Kavkazskie Vospominaniya, Russkaya Starina, 321-336.
Kolosov, G. A. (1907). N.İ. Pirogova Na Kavkaze İ Ee Znaçenie Dlya Meditsini, Meditsinskiy Sbornik, İzdavaemiy İmperatorskim Kavkazskim Medisinskim Obşestvom 69, 27-66.
Madden, Leslie M. (2004). Crawford Long. New Georgia Encyclopedia. Erişim adresi <https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/science-medicine/crawford-long-1815-1878>
Nikolai, A. P. (1891). İz Vospominaniy O Moey Jizni. Saltinskiy Pohod 1847 Goda, Russkiy Arhiv 6, 133-153.
Pirogov, N. İ. (1847). Otçet O Hirurğeskih Posobiyah, Okazannih Ranenim Vo Vremya Osadı İ Zanyatiya Ukrepneniya Saltı, Voenno-Meditsinskiy Jurnal 1-49.
Pirogov, N. İ. (1849). Otçet O Puteşestvii Po Kavkazu, Soderjaşiy Polhuyu Statistiku Amputatsiy, Statistiku Operatsiy, Proizvedennih Na Pole Srajeniya V Različnih Gospitalyah Rossii S Pomoşyu Anestezirovaniya, Opıtı İ Nablyudeniya Nad Ognestrelnimi Ranami i Proç. SPB: Tip. E. Pratsa.
Rhineland, L. H. (1990). Prince Michael Vorontsov. Viceroy to the Tsar. Montreal: McGill-Queen's University Press; 1990.
Yarotski, V. (1836). Leçenie Ognestrelnih Ran Kurdyukami İ Soedinennim Vmeste S Tem Obvivaniem Ranennih Çlenov Teployu Koşeyu, Nedavno Snyatoyu S Kakogolibivo Jivotnogo, Drug Zdraviya 9-1.

Yudin, S. S. İzbrannie Proizvedeniya. Voprosı Obezbolivaniya v Hirurgii (M.: Medgiz, 1960), 550.

Notlar

- * Sergey Maniřev – Kseniya Maniřeva, “N.İ. Pirogov Na Kavkaze (K 170-letiyu Primneneniya Efirnogo Narkoza V Voennno-Polevıh Usloviyah)”, *Kliničeskaya Meditsina* 96-4 (2018). Makale’nin original başlığı “N. İ. Pirogov Kafkasya’da (Eter Anestezisinin Askeri Saha Koşullarında Kullanımının 170. Yıldönümü)” başlığını taşımaktadır. Makalenin yazarlarının talebi üzerine 170. Yıldönümü ibaresi kaldırılmıştır. Çevirmen Notu (bundan sonra ÇN)
- ¹ Orta Asya, Volga ve Kafkasya’da kırsal yerleşim yerlerine verilen bir isim. Hayvancılıkla uğraşan ve genelde yakın akrabalarından oluşan küçük yerleşim yerlerdir. Baskınlara ve saldırılara karşı koruma amacıyla taş binalardan oluşan aullar genellikle ulaşması güç dağlık arazilere, uçurum kenarlarına inşa edilirler. Engibeli arazi yapısı sebebiyle tarımdan ziyade hayvancılıkla geçimlerini sağlarlar. ÇN.
- ² Eter anestezisi altında ilk ameliyat 30 Mart 1842 yılında Crawford Long tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda anestezisi kullanarak ameliyat yapması ve doğum muayenelerinde eteri kullanmasına rağmen Long bu çalışmalarını yayımlamadı. William Morton ise *Medical Examiner* dergisinin Aralık 1846 sayısında eteri anestezide kullandığını iddia eden bir yazı yayımladı. Sonraki yıllarda eterin keşfinin kendisi tarafından gerçekleştirildiğini kanıtlama amacıyla bildiriler, makaleler yayımlayan Long bu çabasından istediği sonucu da elde edemedi (Madden, 2004). ÇN.
- ³ Kamer-Yunker Almanca Kammerjunker kelimenin tam manasıyla oda genç asilzadesi demektir. Bazı Avrupa ülkelerinde de görülen bu görev/rütbe mabeyin görevlilerinin kıdem olarak düşüğünde yer alır. ÇN
- ⁴ Pound, Latince libra pondo ifadesinin uyarlaması bir ölçü birimidir. Roma librası sebebiyle lb sembolü ile yazılan pound 329 grama eşittir. 40 pound ise yaklaşık 18,14 kilogram gelir. ÇN.
- ⁵ Binbaşı yardımcısı olan bu görev 19. Yüzyılın sonunda kaldırılmış ve yerine kale komutan yardımcılığı makamı getirilmiştir. Bu görevli hapishaneleri denetlemek, binaları ve yapıları aydınlatmak ve ısıtmak, kalede bulunan yabancıların denetimi gibi görevleri yerine getirmekteydi. Genellikle malulen emekli subaylar bu göreve getiriliyordu. ÇN.
- ⁶ Bu bağlamda, Pirogov’un Dağıstan’da kalışıyla ilgili hikayelerden biri Kuzey Kafkasya tarih yazımında yaygın olarak dolaşmaktadır, ancak belgelenmemiştir. Bazı doktor ve tarihçilere göre Pirogov, Kafkas halk tıbbının etkisi altında sertleştirici bir nişasta bandajı önermiştir (Askerhanov, 1960: 37). Görünüşe göre bu, “Kafkasya’da Bir Yolculuk Raporu”nda anlatılan yerlilerin kullandığı koyun postuyla hareketsiz hale getirme yöntemiyle bağlantılıdır. Ancak bu hipotez herhangi bir eleştiriye dayanmamaktadır. Sabitleyici nişasta bandajı 1834 yılında Belçikalı cerrah Louis Seten tarafından önerilmiştir (yani N.İ. Pirogov’un Kafkasya’ya seyahatinden 13 yıl önce). Bu bandajla ilgili bilgiler 1837 yılında Rus tıp basınının sayfalarında yer aldı ve Kafkasya’ya gittiği sırada Rus Çarlığı’nın önde gelen cerrahlarından biri olan N. İ. Pirogov’un bundan habersiz olması mümkün değildi. Koyun derisi kullanarak çeşitli hastalıkları hareketsiz hale getirme ve tedavi etme yöntemini ilk kez N.İ. Pirogov’un değil, 1836 yılında “Drug zdravliya” gazetesinde bu yöntemi tıbbi uygulamalarında başarıyla kullanan Vasili Yarotski’nin tanımladığını da belirtmek gerekir (Yarotski, 1836).